

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор СумДПУ ім. А.С. Макаренка

_____ А.І. Кудренко

« 23 » лютого 2010 р.

ПОЛОЖЕННЯ

**Про дипломну роботу (ОКР «магістр») у
Сумському державному педагогічному університеті
імені А.С. Макаренка**

Розглянуто на засіданні вченої ради
СумДПУ ім. А.С. Макаренка
(протокол № 7 від «22» лютого 2010 р.)

Суми
Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка
2010

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДИПЛОМНУ РОБОТУ (ОКР «магістр»)

1. Загальні положення

1.1. Магістерська робота виконується протягом навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр» або «Спеціаліст».

1.2. Магістерська робота є кваліфікаційною науково-практичною роботою студента-магістранта, яка містить актуальні науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати та наукові положення і свідчить про спроможність магістранта самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

1.3. До захисту магістерської роботи допускаються магістранти, які успішно виконали навчальний план освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» та пройшли попередній захист у встановленому порядку.

1.4. Магістерська робота виконується державною мовою або мовою, що вивчається відповідно до напрямку підготовки (спеціальності), індивідуально кожним студентом і повинна містити титульний аркуш, зміст, перелік умовних скорочень (за необхідності), вступ, основну частину, загальні висновки, додатки (за необхідності), список використаних джерел.

1.5. У магістерській роботі необхідно стисло, логічно, точно, послідовно і аргументовано викладати зміст і отримані результати досліджень, уникати загальних і бездоказових тверджень, обов'язково посилатися на праці авторів і джерела, з яких запозичені матеріали або окремі результати. У разі відсутності таких посилань магістерська робота знімається з розгляду без права повторного захисту. За всі відомості, фактичний матеріал, поданий у магістерській роботі, обґрунтованість і достовірність висновків і положень, що в ній захищаються, відповідальність несе безпосередньо магістрант.

1.6. Два примірники оформленої відповідно до вимог роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» разом із рефератом подають до деканату факультету (дирекції інституту) у вигляді спеціально підготовленого рукопису у переплетеному вигляді не пізніше 5-ти днів до її захисту.

1.7. Після захисту магістерські роботи протягом двох тижнів передаються секретарем ДЕК на зберігання до бібліотеки університету за актом, де зберігаються протягом 5 років. Студенти мають право отримати

магістерські роботи для ознайомлення в читальній залі за дозволом директора інституту (декана факультету, завідувача кафедри). Електронний варіант магістерської роботи надається до бази електронної бібліотеки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

2. Організація виконання магістерської роботи

2.1. Тема магістерської роботи повинна відповідати обраному напрямку підготовки (спеціальності), науковій проблематиці кафедри, навчальним та індивідуальним інтересам студента і бути схваленою випусковою кафедрою, ученою радою факультету (інституту) та затвердженою наказом ректора університету разом з прізвищем наукового керівника 15 жовтня поточного навчального року.

2.2. Науковим керівником магістерської роботи призначають провідного фахівця у певній галузі знань (що має науковий ступінь або вчене звання), який у межах виділених навчальних годин систематично консультує магістранта, перевіряє роботу, допомагає у підготовці до захисту та надає письмовий відгук.

2.3. Виконання магістерської роботи проводиться за індивідуальним планом, схваленим відповідною кафедрою. Плани-проспекти магістерських робіт подаються у жовтні поточного навчального року і розглядаються на засіданнях випускових кафедр не пізніше 15 жовтня поточного навчального року.

2.4. Студент-магістрант протягом двох тижнів після затвердження теми повинен погодити з науковим керівником індивідуальний план виконання магістерської роботи, неухильно його дотримуватись, самостійно опрацювати та систематизувати бібліографічні джерела з досліджуваної проблеми; організувати та виконати експериментальну частину роботи, чітко дотримуватись авторського права, звітувати про хід виконання роботи на випускаючій кафедрі або вченій раді факультету (інституту), опублікувати мінімум одну наукову статтю за темою роботи, своєчасно подати на розгляд кафедри якісно оформлену магістерську роботу.

2.5. Індивідуальний план підготовки магістерської роботи включає (П.І.П. виконавця, спеціальність, № групи, тему роботи (дату і номер протоколу її затвердження), дату затвердження індивідуального плану, термін подання студентом магістерської роботи на кафедру, завдання по виконанню магістерської роботи (аналіз наукової та науково-методичної літератури, написання розділів, загальне редагування тексту роботи тощо), терміни

виконання роботи (виступ на науковій конференції, попередній захист, подання закінченого варіанту роботи до деканату).

2.6. Попередній захист магістерської роботи відбувається на засіданні випускової кафедри не пізніше ніж за місяць до початку роботи державної екзаменаційної комісії (ДЕК). За результатами передзахисту вирішується питання про допуск магістранта до захисту магістерської роботи перед ДЕК і призначається рецензент.

2.7. Для рецензування магістерської роботи залучаються провідні фахівці викладачі кафедр факультетів (інститутів), або інших навчальних закладів, наукових установ (що мають науковий ступінь або вчене звання), досвідчені фахівці у певній галузі виробництва, учителі-методисти, які після детального аналізу магістерської роботи не пізніше ніж за 7 днів до захисту надають письмову рецензію (у 2-х примірниках) завірену в установленому порядку.

2.8. За умов не допуску студента до захисту магістерської роботи (згідно рішення кафедри) або незадовільної оцінки, відсутності студента під час захисту без поважних причин, він відраховується з університету і йому видається академічна довідка. За умови його поновлення ДЕК визначає, чи може студент подавати на повторний захист (не раніше ніж на наступний рік і не пізніше трьох років після відрахування) ту саму роботу з доопрацюванням або підготувати магістерську роботу за новою темою, визначеною в установленому порядку.

2.9. За умов відсутності студента під час захисту з поважних причин ДЕК може перенести дату захисту магістерської роботи протягом поточного календарного року, але не пізніше нового календарного року.

3. Структура магістерської роботи

3.1. Титульний аркуш магістерської роботи повинен містити назву відповідного міністерства, вищого навчального закладу, структурного підрозділу (інституту/факультету, кафедри), де виконана робота; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву роботи; шифр і найменування напряму підготовки (спеціальності); назва освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»; науковий ступінь, учене звання, прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника; місто і рік.

3.2. Зміст подається на початку магістерської роботи, у якому зазначаються назва та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів, зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку

використаних джерел тощо.

3.3. Перелік умовних скорочень подається у роботі (за необхідності) у вигляді окремого списку, який розташовують перед вступом і включає специфічні терміни, а також маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, якщо вони повторюються у роботі більше 3 разів.

3.4. Вступ магістерської роботи розкриває актуальність і стан розроблення наукової проблеми, що досліджується та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, формулювання суперечностей, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Основні компоненти вступу викладаються у такій послідовності: актуальність теми, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза (концепція), методи дослідження, теоретико-методологічна основа, наукова новизна, практичне значення отриманих результатів, апробація результатів роботи, публікації, загальні відомості про структуру й обсяг роботи.

3.5. Основна частина магістерської роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають з нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

3.6. У розділах основної частини подають аналіз літератури за темою і обґрунтовують вибір напрямків досліджень, виклад загальної методики й основних методів досліджень, експериментальну частину, відомості про проведені теоретичні і/або експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення результатів дослідження.

3.7. Під час аналізу літератури виконавець встановлює рівень дослідженості, окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, магістрант повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними, і визначити особистий внесок у розв'язання проблеми. Закінчується розділ коротким резюме щодо необхідності продовження дослідження.

3.8. У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення завдань, розробляють загальну методику проведення дослідження. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних - принципи дії та характеристики розробленої апаратури, оцінки похибок вимірювань. У другому розділі може бути представлена авторська експериментальна програма

(фрагменти програми), методика, модель, або технологія тощо.

3.9. У наступному розділі викладаються результати досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Дослідник повинен давати оцінку достовірності отриманих результатів, їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, оцінити негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

3.10. У загальних висновках викладають найбільш важливі наукові та практичні результати, отримані в роботі, обґрунтовують їх достовірність. Висновки формулюються відповідно до завдань. Спочатку коротко оцінюють стан питання, розкривають методи вирішення поставленої в роботі наукової проблеми, її практичний аналіз з порівнянням і наголошенням на якісних і кількісних показниках отриманих результатів. За необхідності формулюють рекомендації щодо наукового та практичного використання експериментальних даних.

3.11. До додатків доцільно включати допоміжний матеріал: проміжні математичні доведення, формули та розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних, протоколи, акти впровадження, інструкції та методики, опис алгоритмів і програм вирішення завдань на ЕОМ, допоміжні ілюстрації (анкети, рисунки, фотографії, таблиці, протоколи, тощо), методичні рекомендації, авторські програми тощо.

3.12. Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Іноземні (крім російських) джерела розміщуються в кінці списку.

4. Обсяг і правила оформлення магістерської роботи

4.1. Магістерську роботу набирають на комп'ютері і роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм) через 1,5 інтервали комп'ютерного набору тексту до 29-30 рядків на сторінці 14 кеглем. Допускається подання таблиць та ілюстрацій на аркушах формату А3.

4.2. Обсяг основного тексту магістерської роботи має становити для гуманітарного напрямку – 80-100 стор., природничо-математичного – 50-70 стор. Поля виставляють таких розмірів: ліве – 25-30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – по 20 мм. Кегель друку повинен бути чітким, щільність тексту – однаковою.

4.3. Текст основної частини магістерської роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин магістерської

роботи: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» – друкують великими літерами симетрично до набору. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

4.4. До загального обсягу магістерської роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Однак усі сторінки зазначених елементів роботи підлягають суцільній нумерації.

4.5. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків (діаграм), таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №. Першою сторінкою магістерської роботи є титульна, яка включається до загальної нумерації сторінок роботи. На титульній сторінці номер не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

4.6. Такі структурні частини магістерської роботи, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел, не мають порядкового номера. Всі сторінки, на яких розміщені згадані структурні частини роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ». Після номера крапку не ставлять, а з нового рядка друкують заголовок розділу.

4.7. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку подають заголовок підрозділу. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку подають заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти. За умови наявності заголовка його оформлюють курсивом нежирним кеглем.

4.8. Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці

необхідно подавати в магістерській роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації й таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, рисунок або креслення, розміри якого більші за формат аркуша А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування у тексті або в додатках. Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

4.9. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в розділі роботи подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

4.10. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу). Після цього назва таблиці. Якщо в розділі магістерської роботи одна таблиця, її нумерують за загальними правилами. Якщо частина таблиці переноситься на іншу сторінку, слово «Таблиця» і її номер вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовж, табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовж, табл. 1.2».

4.11. Формули в роботі (якщо на них є посилання в тексті) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

4.12. Під час написання магістерської роботи дослідник повинен посилатися на джерела, включені до бібліографії за текстом, після згадування про них у квадратних дужках вказують номер, під яким вони зазначені у списку використаних джерел, наприклад, [13] або [15, с 9]. Якщо ж посилаються на кілька джерел, між ними ставиться крапка з комою, наприклад, [6; 12] або [1-7]. При посиланні на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, ілюстрації, таблиці, формули, рівняння, додатки зазначають їх номери (зокрема: «у розділі 2»,

«відповідно до 2.3.4», «рис. 1.3.», «за формулою (3.1)», «у рівнянні (1.12)», «у додатку Б», «у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації потрібно вказувати скорочено слово «дивись» (див.).

4.13. Додатки оформлюють як продовження магістерської роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку посилань на них у тексті роботи. Кожен додаток починається з нової сторінки. Він повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично до тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток___» і велика літера, що позначає додаток, наприклад: додаток А. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, і, Й, О, Ч, Ь.

4.14. Список використаних джерел містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після додатків. До бібліографічного опису вносять закони України, укази Президента України, постанови виконавчих і розпорядчих органів, статті, монографії, матеріали Інтернет-сайтів тощо. Відомості про джерела, включені до списку, необхідно подавати з обов'язковим наведенням назв праць відповідно до чинних вимог ВАК України.

5. Порядок захисту магістерської роботи

5.1. Порядок захисту магістерських робіт встановлюється «Положенням про державні екзаменаційні комісії» і відбувається на засіданні Державної екзаменаційної комісії відповідно до списків студентів, допущених до захисту, оприлюднених не пізніше як за 5 днів до дати захисту.

5.2. Дата захисту визначається графіком навчального процесу і засідань Державних екзаменаційних комісій, що затверджується ректором, і доводиться секретарем ДЕК до відома голови, членів ДЕК, студентів. До ДЕК перед початком захисту магістерських робіт подаються такі документи: зведена відомість про виконання студентом навчального плану і отримані ним оцінки, магістерська робота з відгуком наукового керівника та рецензією фахівця відповідної кваліфікації, залікові книжки магістрантів. Можуть бути представлені інші матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаної магістерської роботи (друковані статті за темою роботи, документи, що вказують на практичне її застосування тощо).

5.4. Захист магістерської роботи відбувається за участю не менш як половини складу ДЕК з обов'язковою присутністю голови комісії. Під час

захисту ведеться протокол засідання ДЕК. Процедура захисту складається з представлення головою ДЕК магістранта та теми його дослідження, доповіді студента, відповідей на запитання голови і членів ДЕК, інших осіб, які присутні на захисті, відповідей студента на зауваження рецензента. За умов відсутності рецензента і/або наукового керівника зміст рецензії і відгук наукового керівника оголошує секретар ДЕК. Загальний час захисту не повинен перевищувати 30 хв на одного студента.

5.5. Час виступу магістранта з презентацією результатів роботи на засіданні ДЕК не повинен перевищувати 12 хв. Виступ має бути стислим, конкретним, із використанням ілюстративного матеріалу - мультимедійних слайдів, плакатів, додаткового матеріалу. У доповіді студент має розкрити актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, мету та завдання, методи дослідження, структуру роботи, основні положення змісту, отримані результати дослідження, висновки роботи. Магістрант має відзначити, які його розробки та висновки впроваджені або намічені до впровадження; галузі, у яких слід на його думку, застосувати результати дослідження. У доповіді необхідно наголошувати, що саме є самостійним доробком магістранта.

5.6. Оцінка магістерських робіт проводиться за чотирибальною шкалою на основі результатів захисту роботи, рецензії та відгуку наукового керівника. Оцінка за магістерську роботу не перескладається. У процесі визначення оцінки враховується: змістові аспекти роботи (актуальність, якість аналізу наукового дослідження, реальні практичні рекомендації, ступінь самостійності у виконанні аналітичної та експериментальної роботи, відповідність оформлення вимогам), якість захисту роботи (уміння стисло та чітко викласти результати дослідження, захищати свої думки, погляди, загальний рівень підготовки студента та презентації). Результати захисту магістерських робіт оголошуються у день проведення державного іспиту після оформлення протоколів ДЕК.

5.7. Рішення ДЕК щодо оцінки знань, виявлених під час підготовки та захисту магістерської роботи, а також присвоєння випускникові кваліфікації та видання диплома про освіту державного зразка приймається ДЕК на закритому засіданні відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, що брали участь у засіданні. За однакової кількості голосів - голос голови є вирішальним. ДЕК приймає рішення про присвоєння кваліфікації кожному студенту окремо.

6. Зміст відгуку наукового керівника, рецензії на магістерську роботу та її реферату.

6.1. У відгуку наукового керівника повинні бути відображені обґрунтування актуальності теми та її наукове і практичне значення; ставлення студента до роботи у процесі її виконання, виконавчу дисциплінованість, ступінь самостійності, творчості й ініціативності під час вирішення завдань, пов'язаних із виконанням магістерської роботи, уміння студента працювати з науковою літературою, його здатність узагальнювати матеріали і робити логічно обґрунтовані висновки, можливість рекомендувати магістерську роботу до захисту.

6.2. У рецензії висвітлюються питання актуальності теми, її відповідності профілю підготовки магістра, указується на відповідність змісту роботи темі дослідження, повнота та глибина розробки запланованих завдань, переваги або недоліки в розробці окремих проблем, достовірність отриманих результатів, ступінь теоретичної і практичної підготовленості студента, грамотність та логіка і послідовність викладення матеріалу, обґрунтованість висновків, якість оформлення роботи. У кінці рецензії наводиться загальна оцінка магістерської роботи, яку рекомендує рецензент за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

6.3. Текст реферату повинен містити відомості про обсяг магістерської роботи (кількість сторінок), кількість ілюстрацій, схем, таблиць, кількість використаних джерел; текст реферату; перелік ключових слів і словосполучень (5-6 слів). Реферат має відображати подану в магістерській роботі інформацію у такій послідовності: мета і завдання роботи, об'єкт; предмет дослідження; методи дослідження; новизна, практичне значення отриманих результатів, особистий внесок магістранта(за умов наявності публікацій, написаних у співавторстві), апробація результатів роботи, публікації, що відповідають змісту розділів; висновки. Реферат містить не більше 500 слів, розміщується на одній сторінці формату А4, друкується через один інтервал 12 кеглем.

7. Критерії оцінювання магістерської роботи

Оцінка «відмінно». Магістерська робота виконана і оформлена відповідно до чинних вимог, містить елементи наукової новизни, має практичне значення; доповідь магістранта логічна і стисла, проголошена вільно, зі знанням справи, відгук і рецензія позитивні, відповіді на запитання членів ДЕК правильні і повні. На можливі зауваження рецензента відповіді обґрунтовані.

Оцінка «добре». Тема магістерської роботи розкрита, але наявні окремі недоліки: структура не повністю відображає зміст, є невідповідність між завданнями та висновками, окремі зауваження в рецензії та відгуку, доповідь магістранта логічна, проголошена вільно. Відповіді на запитання членів ДЕК в основному правильні, але не досить повні, оформлення роботи в межах вимог. Відповіді на можливі зауваження рецензента недостатньо обґрунтовані.

Оцінка «задовільно». Тема магістерської роботи в основному розкрита, але наявні недоліки змістового характеру: нечітко сформульована мета роботи, зміст має виражений неточний характер, наукова полеміка відсутня, добір інформаційних матеріалів не завжди доцільний, рекомендації обґрунтовані непереконливо, рецензія і відгук містять окремі зауваження, на які студент недостатньо чітко відповідає, не всі відповіді на запитання членів ДЕК правильні або повні. Є зауваження до оформлення магістерської роботи.

Оцінка «незадовільно». У магістерській роботі не досягнуто поставленої мети. Основні завдання не розв'язані. Виклад матеріалу у розділах нелогічний, непослідовний. Відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел. Аналіз виконаний поверхово, безсистемно. Оформлення роботи не відповідає встановленим вимогам. Відповіді на запитання членів ДЕК неточні, неповні або взагалі відсутні.